

LADISLAV QUIŠ:
KNIHA VZPOMÍNEK.

sil jsem říditeli novoměstského gymnasia R. Pohlovi, že vystupuju, vyzvedl si frekven- tační vysvědčení, a poslal je říditeli Křížkovi s prosbou, aby mne přijal. Protože bylo již právě před svátky vánočními, odjel jsem domů a čekal tu s pochopitelnou netrpělivostí na výsledek své žádosti.

Ten zvěděl jsem právě o štědrém dnu, kdy mi dodán úřední dopis s příznivým vyřízením. Teprve nyní sdělil jsem vše matce, která, chudák, věc tu přijala s resignací, ba dovedla též u poručníka, že ničeho nenamítal.

A tak vypravil jsem se na samém sklonku r. 1863. v třeskutém mrazu přes Brod do Tábora.

V,

Tábor. — Tragedie bídý. — Toulky v okolí.

Když jsem tak nakvap, a tenkrát z vlastní vůle, a bez veliké lítosti Prahu opouštěl, netušil jsem, že mé, zajisté málo rozvážné a na věk můj příliš samostatné jednání bylo vlastně to nejsprávnější, k jakému jsem se mohl odhodlati. Neměl jsem nejen nikdy příčiny toho litovati, ale ještě dnes děkuji té chvíli, jež mi ono šťastné rozhodnutí vnukla.

Byl jsem ovšem opět, a nyní na dlouhý čas, zbaven styku s tak mnohými milými přáteli, mezi nimiž a s nimiž jsem snad mohl rychleji a plněji dospěti cílů, k nimž jsem se

tehda již celou duší svou nesl; pozbyl jsem i mnoho vzdělávacích prostředků, jež mi Praha poskytnouti mohla, však za to jsem našel v Táboře několik krásných roků života a celé bohatství plodných a nezapomenutelných dojmů.

Již to zadumané město, plné dějinného kouzla, stísněné ve svých starých rozpadávajících se hradbách a střežené mocnými branami, těmi věžemi i baštami, jež je kdysi činily nedobytným hnízdem trocnovského orla; ty staré zasmušilé budovy, jichž podivné štíty hrdě shlížely ve spleť přečetných křivolakých uliček, plných temných, tajemných koutů, ty zbytky mohutného hradu Kot-nova, ty opuštěné valy, po nichž zdály se za tichých měsíčných nocí blouditi stíny starých Táborů, hledajících tu v rumech dávno zakopanou slávu, dávno vyvětralé nadšení — již to vše uchvátilo a zaujalo mou mladou mysl. —

A ten pohled s druhé strany Lužnice, ty tmavé, smutné lesy, to vábné údolí pod strmíci Klokoty, ta celá krajina jakoby přistřená lehkou rouškou pověkého smutku - ty mluvily k mému srdci a ono k nim přilnulo. Počalo se ve mně probouzeti cosi neznámého, ale mocného, co tam v nitru dosud dřímalo. To símě, jež tam zasel život, jež zasela tam Praha, počalo klíčiti; bylo jen třeba trochu toho slunéčka, trochu jarních dešťů, aby vyklíčilo; bylo třeba i bouří — a také ty přišly . . .

Ubytoval jsem se v jedné z těch úzkých, skrytých uliček u vdovy po správci mlýna, již náhlá smrt chotě vydala s četnou rodinou nejtrpčí bídě, oně bídě, jež strojíc se pro lidi v rozpadávající se na těle hedbáv, ve své jediné dědictví z lepších časů, vztyčuje před světem hrdě hlavu a pojíždí ve skrytu s horkými slzami žebrácké kůrky, neb hladově. Tato paní neměla ani jmění ani pense a žila s dětmi, z nichž dva syny a dvě dospívající dcery měla u sebe, jen z toho, co jí poskytli tajně milosrdní příznivci neb příbuzní. Poskytla mi jen byt; stravovat musel jsem se u truhláře Höniga, Němce od České Lípy, v téměř domě bydlícího; proto jsem o zoufalém stavu jejím dlouho neměl ani tušení.

Ale poznal jsem pak ovoce té bídy, když časem uzrálo a tu teprve jsem chápal. A to poznání vrylo mi nevyhladitelné stopy do duše. Viděl jsem, jak chladná, nelítostná ruka nouze zvolna rdousila a zardousila mladá žití v době, v níž by byla měla rozkvésti. Nevýslovná ta trpkost lidského soucitu, když soucit ten nemůže zroditi spasný čin, který by pomohl, rozlila se v mém nitru, a láska k trpícím probudila se na vždy v mém srdci. Byl jsem svědkem onoho těžkého, bolestného, dlouhého zápasu mladosti se smrtí; tři dcery, tři mladá děvčata ubohé vdovy, podlehly v něm.

Tu spatřil jsem poprvé z blízka to lidské utrpení a tu smrt v nejdojemnější a nejtklivější podobě. Viděl jsem trpěti všechny; umírali jen ty dvě poslední, první zemřela

za krátké mé nepřítomnosti; nejmladší z nich, Anna, čítala sotva sedmnácte let, druhá, Marie, byla o rok starší; ta odešla nejdříve v době probouzejícího se jara. Anna následovala ji za čtvrt léta; den jejího svátku byl jí též dnem skonu. A než minul rok, pochovali také třetí, Luisu, jež byla sotva o dvě léta starší sestry své Marie; tuto i onu opustili milencové, když obě sestry úmrtím otcovým upadly v chudobu. Nechci a nemohu zde líčiti, čeho jsem byl účastníkem v této době málo delší roku. Ale vše to, každý vzdech, každá slza; ty ubohé, tu oživující, tu v černé tmě neštěstí beznadějně hasnoucí zákmity marných nadějí; a zase ta bezmezná, bezútěšná zoufalost; to vzpírání se konci, a to ještě bolestnější poddávání se; ty srdce rozrývající vzpomínky na radosti mládí před krátkou dobou zažitě, a ta tvrdá, neúprosná, boluplná přítomnost; to křečovité tetelení se posledních, prchajících, bez milosti hynoucích sil životních, to poslední jejich vzplanutí a p a k . . . ne, nemám dosti silných slov, barev dosti sytých a dosti temných, nemám té síly, bych vše to dovedl zachytiti. Ale vše to stalo se částí mého života, z něhož to nemůže již nikdy vymizeti, z něhož nemůže to vyhladiti ani ten čas ničící tak mnohé stopy, ani sladké zapomenutí.

A to byly ty první jarní přívaly, ty první jarní bouře, za nichž vypučelo a vzrůstalo v srdci mém mladé osení.

Ale byl jsem mlád, a bylo to přec jen hoře cizí a já, byť se mé duše sebe více dotklo, přec jenom divákem. A proto nezaujalo mne celého tak, abych neměl pro jiného smyslu, abych se všeho zříkal, ode všeho prchal. A pak byly tu i v tom nešťastném domě přece i chvíle slunné, klidné, ba i okamžení, kdy zvítězila nad smutkem mladistvá veselost a rázem všecko hoře bylo zapomenuto. Byly ovšem dny, ba týdny, kde nejsou s to hledětí na to hoře doma, prchal jsem do tišícího klidu blízkého lesa, kde jsem na úzkém vrcholku skaliska strmícího nad Lužnicí, dole mezi balvany šumně se prodírající, dovedl strávití celé hodiny, hledě k městu a na ten hřbitov pod ním, kde hledal jsem ty sotva nasypané, ještě kyprou hlinou se černající rovy, přemýšleje o záhadách lidskému duchu navždy nepřístupných. Ale pak žil jsem zase s žijícími, radoval se s radostnými. A rozhlízel jsem se bystře, snažil jsem se seznámiti s tím lidem, mezi nímž jsem žil.

Tehdejší prostý lid tábořský, jeho smýšlení a tradice. — Svatoš. — Kamarýt v paměti lidu. — Pověst o něm. — Blatáci. — Masopustní průvody maškarní. — Povídačka o Žižkovi. — Úvahy.

Tábořský prostý lid byl tehda v celku ještě dosti málo národně probuzen. O slavné minulosti města — až na dosti řídké výminky — věděli málo co a to, co věděli, bylo nesprávné, jesuitskými tradicemi sfašované. Mnozí byli přehorliví, ba jak jsem se nejednou přesvědčil, až fanatičtí katolíci a opovrhovali kačírskými svými předky. Ještě v té době považovali název »Žižkováci« nebo »Žižkáři« za velikou urážku; byl jim nadávkou, již nikdo cizí beztrestně jim nesměl vrhnouti v tvář. Byli namnoze smýšlení velmi konservativního a při tom tuze málo vlasteneckého; ba vlastenectví bylo jim skoro pohádkou. Slyšel jsem, žije mezi nimi a denně s nimi obcuje, ne jednou, jak ten neb onen zatracoval revoluční ruch roku osmačtyřicátého a velebil zmizelé zlaté časy roboty a pánů Franců. Slyšel jsem starší vzpomínati na staré zlaté časy za bývalých purkmistrů předbřeznových, jichž jména — zejména jméno purkmistra Waltra, nemýlím-li se, — mezi nimi žilo v dobré paměti. Vzpomínali na dobré výdělky, na bezstarostný život za absolutismu Metter- nichova a vypravovali, jak i páni krajští hejt-

mané jim přáli a jak se starali o zvelebení města. Tak často vyprávěno, jak některý z těchto založil krásné městské sady, na bývalých valech pod hradbami s velikým úsilím a namáháním terrasovitě uspořádané. Obyvatelé některé vesnice, kteří pro jakýsi společně spáchaný nezákonný čin byli v tamnější trestnici zavřeni, museli prý tyto práce vykonávat. Bohaté město platilo za oněch časů za své občany veškeré daně, ba dávalo jim ze svých lesů i topivo, kolik ho jen potřebovali. Na nynější samosprávu, za které to přestalo, reptali a reptali i na zřízení reálného gymnasia, pro něž se obec jen zadlužila, a které dle jejich názoru bylo zbytečné. Proto byl jim ten ústav trnem v oku a profesoři i studenti požívali mezi nimi pramalé lásky. Opakuju výslovně, že tu mluvím jen o lidu prostém a o oněch nemnohých starých šosácích, s nimiž jsem přišel do styku. Víím, že se to vše již i mezi těmi dávno obrátilo v opak, a že ona generace, která tolik toužila po masných hrncích egyptských, již asi z největší části vymřela. Nemůžu a nemá to také býti nikomu na pohoršení; jest to jen pravdivé konstatování věcí, jak tehda byly; uvědomělého, vlasteneckého občanstva táborského, jež tehda již stálo v čele a jež právě zřídilo hned z počátku tak skvěle prospívající ústav a postaralo se pak i o vyšší školu hospodářskou, se to netýká.

Ale i tento prostý lid, ač jsem s jeho názory nikterak nemohl souhlasiti, jsem si zamiloval pro jeho upřímnost a srdečnost a rád jsem naslouchal jejich vypravování o školním řiditeli Svatošovi, jak založil vesnici Starý Tábor, zvláště ale o kaplanu Kamarýtovi. Svědčí to zajisté o velké lásce i značném vlivu, jehož domohl se tento muž mezi lidem, když ještě tehda, třicet let po jeho smrti, naň tak vzpomínáno. Nad dávno zapadlým hrobem jeho na hřbitově táborském povstala znenáhla celá legenda, v níž přimísila se i pověra. Tak vypravoval mi některý starší občan, že Kamarýta, když kdysi v noci z Tábora strmou, pustou alejí se ubíral domů do Klokot, poděsilo hýkadlo, jemuž se neprozřetelně ozval. Lituji nyní, že jsem si nezaznamenal různé ty pověry a podivné, strašidelné pověsti, které kolovaly zvláště o někdejším, té doby již dávno zrušeném klášteře Augustinianů, jehož místo zaujala trestnice.

Nápadní bývali někdy zachovalým svým krojem na ulicích táborských Blaťáci, zvláště Blaťačky; byla to na ně pěkná podívaná, když ve valném průvodu ve svátečním šatu procházeli, zpívající zbožné písně, městem, putující na Svatou Horu, při čemž neopomenuli zastaviti se u každé sochy svatého, ba činili i poklonu rytíři na kašně, v němž městští lidé viděli Žižkova přítele Koudelu, kterého však oni pokládali za sv. Václava. Zvláštní byla též poklona Blaťáček, kdykoli předřikávač neb kněz vyloučil jméno Ježíš neb Maria; tu

jako na povel sklonily kolena poněkud tak, že se krátké jejich sukně na okamžik dotknuły země; rychlé toto sklonění a okamžitě zase vztyčení celého toho pestrého davu, poskytovalo rušnou podívanou. Všiml jsem si také jejich čisté, nepokažené mluvy, zejména užívání množného čísla, když mluvili o osobách zvláštní úcty požívajících, jako o otci a o matce.

Zvláštností tábořskou bylo hlučné slavení ostatků pořádaním velkých maškarních průvodů, při nichž vždy provozována nějaká kratochvilná hra. Jednoho roku objevili se jako vojsko starých Táborů se slepým vůdcem Žižkou jedoucím v čele četné jízdní družiny svých hejtmanů. Jindy zas provozována na náměstí poprava. Nevím již, čím se nešťastník onen provinil, ale vidím ještě, jak vážný soudce v řásnatém taláru, obklopený stejně oděnými konšely, zlomil nad hlavou nebožáka po přečtení ortele osudnou hůlku a odevzdal ho katu v červeném šatě. Vše tu bylo: popravni lešení, špalek i hrozný meč, ba stříkala krev.

Bylo to snad při takové příležitosti, kdy mi vypravovala stará žena pamětihodnou historii o Žižkovi, o jejíž pravdivosti byla patrně úplně přesvědčena. Historie ta náležela k jejím rodinným tradicím; její babička neb snad prababička ji prý zažila. Ukrutný Žižka obléhal Tábor, který se mu nechtěl vzdát, ač naň po celé týdny pouštěl šturm za šturmem. Tu sáhl ten hanebník ku lsti; odtrhl se svými krvelačnými rotami od města, jako by se byl vzdal myšlenky ho dobýt. Bylo to právě o masopustních ostatcích, a důvěřiví Táboráci oddali se cele svému veselí. Zpívalo i tančilo se, maškarní průvody s hudbou táhly městem; ženy doma smažily o přítrž a mládež propževala potupně:

»Smažte šišky i kobližky,
nebojte se šelmy Žižky.«

A hradby zůstaly pusty, nestřeženy.

Také pramáti vypravovatelčina oddávala se ve své kuchyni horlivě tomuto ušlechtilému zaměstnání. Pojednou se otevrou hřmotně dvěře, a před ní stojí sám ten strašný Žižka a zahřmí za divokého smíchu: »To jsi smažila pro mne!« načež zmocnil se síta s horkými ještě výrobky, určenými k masopustním hodům statečných obránců města, a rázem je všecky pohltil. V tom valila se již z ulice otevřenými dveřmi proudem krev nešťastných Táboráků, plameny šlehalý a dýmem, zahalujícím strašlivý obraz vraždění, zněl ryk vítězů a kvilení vražděných. Zděšená prabába skácela se ve mlobách vedle pece, a to jí zachránilo život. Jest to, pravda, jen nemoudré povídání staré, prosté ženy, však podávám je přece; nečiním tak pro zábavu čtenáře ani k vůli útrpnému úsměvu; ale zdá se mi toto popletení a zvrácení nejslavnější naší doby, toto líčení nejslavnějšího muže jejího a to v onom městě, které založil a oslavil, až příliš markantním pro to, jak v těch temných stoletích pobělohorských hřešeno na dějinách našich a co vše

vštipeno v mysl obecného lidu, by jej odtrhli od té půdy, na níž vyrostl.

Však víme všickni a cítíme ještě dnes, jaké to neslo ovoce; bez tohoto zmatení a zaslepení nikdy by nebývala možná ta poroba, to ponížení, v které jsme klesli, a z nichž jsme se — ať se o tom nikdo neklame tím, co vidí na povrchu — dosud ještě nevymanili. Jest u nás velký nedostatek sebepoznání, neznáme dostatečně ani svých sil ani slabostí, a těchto již nejméně. A jednou z příčin toho jest, že ne dosti bedlivě pozorujeme lid, že málo s ním obcujeme, málo vnikáme do hlubin toho lidského moře, jež kolem nás se vlní; vidíme jen tu rozčeřenou, lesklou hladinu, ale temné hlubiny pod ní zůstávají nám světem neznámým. A tak býváme pak často a nemile vyrušeni z blahého snění o vítězstvích, když se náhle před námi rozevře ta neprobádaná propast, o níž jsme neměli tušení. Chvalte méně ten »bodrý, zdravý lid«, ale za to tím lépe ho poznávejte, tím více ho milujte. Nesnižujte se k němu, ale hleďte ho k sobě povznést. Ti, již nás chtěli zničití, ukázali nám cestu, kterou se máme bráti; žel že se tak málo řídíme dle toho naučení. Vždyť, abych uvedl jen jedno, nemáme dosud lidové literatury. Však nechci býti karatelem a úloha hlasu volajícího na poušti mne neláká. Že z takových sfašovaných, nám protivných a škodných tradic obecného lidu se vyvinula leckde až i fanatická nenávisť toho, co nám jest nejsvětějším, co milujeme a nač jsme hrdí, toho zažil jsem nejeden smutný důkaz. Tak byl jsem právě v tom Žižkově Táboře koncem let šedesátých očitým svědkem, jak takový sfanatisovaný člověk s některými podobnými soudruhy holemi napadli bande-risty, jedoucí na zakázaný tábor, který měl býti konán na paměť Husovu pod blízkým Kozím Hrádkem. Tu nestačí Husův povzdech: »Sancta simplicitas« ani slova Kristova: »Pane, odpusť jim, neb nevědí co činí«. To byla by resignace, a my chceme žítí.

Ale budiž mi dobře rozuměno! To netýká se náboženství, to netýká se víry; zde běží o národní vědomí lidu, kteréž v něm bylo pod pláštěm protireformace zkaleno, udušeno. Jen tenkrát, kdy nejprostší člověk v nejnižší chaloupce opět se pozná, opět se pocítí jako příslušník českého národa a pochopí, co mu náleží, teprve tehda zvítězíme a budeme nezdolní.

VII.

Můj nový byt v přisklepi. — Vyhlička z téhož. — Besedy v něm. — Bohuslav Čermák a Karel Holý. — Říditel Václav Křížek. — Reálné gymnasium tábořské. — Křížikovo vedení ústavu. — Dr. Antonín Tille. — Martin Kolář. — Frant. Šanda. — Hynek Meisnar. — Vyučování srbskému a horvátskému jazyku. — Školní knihovna a rozmnožení její darem Jana Dobromila Arbeitra. — Seznamení se s literaturou předbreznovou a z let padesátých. — Tehdejší chudoba českého písemnictví; nedostatek překladů. — Obeznamování se s literaturou světovou. — »Die Dichterkönige«. — Wolfův »Poetischer Hausschatz«.

— Divadlo. — Kramuelova společnost. — Bittner. Paclt. — Repertoire společnosti. — Nadšení pro divadlo mezi studenty. — Bitterovci a Pacltovi. — Společnost Pokorného a její repertoire. — Faust. — Slukov. — Společnost Švandova. — Paní Pešková. — Šamberková. — Frankovský. — Divadelní kritiky našeho třídního a debatty školní o divadle.

Však vidím, že daleko mne unesly tyto reflexe od klidné cesty, po níž chci sledovat své vzpomínky. Budiž mi to prominout, strhlo mne z ní cosi mocnějšího než má vůle. Budu tedy zase povídati o sobě a o svých zkušenostech, ale věru, těžce se k tomu navracím, zdá se mi teď pojednou vše tak malicherné, tak nepatrné, tak nedůležité. A pomlčel bych o tom raději, kdyby toho nebylo třeba k jasnému vyličení onoho prostředí, jež snažím se tu podat. Proto uvádím jen právě to, co se mi zdá nejnutnějším, pro dobu a mé vrstevníky nejcharakterističtější; svého životopisu zde nepodávám, ba chtěl bych, kdyby to možno bylo, psati jen o jiných. Jest li tedy v tomto oddílu mých vzpomínek má osoba vystupuje více do popředí, než bych chtěl, a než se to stalo v oddílu předešlém, děje se to jen proto, že nutí mne k tomu snaha podávati dojmy a pozorování tak, jak byly zažity z nejpůvodnějšího pramene, totiž z vlastní zkušenosti.

Po tom, co jsem prožil u paní F., stal se mi další pobyt v nešťastném domě tomto na dále nemožným. Odstěhoval jsem se tedy do domácnosti veselejší, ovšem prosté a chudobné, k bývalému soukenníku D., který po úpadku tohoto v Táboře někdy kvetoucího řemesla na stará kolena putoval po Cechách a po Moravě, nabízejí hodiny a hrací stroje do výhry. — Však záhy po mém přisídlení toho zanechal buď pro stáří, buď že se obchod nevyplácel, a počal ve větší soukennické dílně domácí pracovati jako tovaryš.

Nový můj byt nebyl nikterak sídlem královským; byly to dvě nízké, klenuté světničky v přisklepi domku přilepeného na staré hradby městské pod samou školní budovou; sestupovalo se k němu po mnohých schodech z hrubého, neotesaného kamene. V těchto těsných jizbách, které se lišily od sklepů, s nimiž susedily, leda tím, že byly vybíleny a že měly poněkud větší, vždy ale ještě malá, vysoce položená okénka, žili manželé D—í, jejich syn Václav, veselý a švarný to realista, dvě vzrostlé dcery a tři, někdy také čtyři studující; tedy osm až devět osob, mimo to stravoval se tu ještě mladý soukennický tovaryš. Jedli jsme ze společné hliněné mísy, a hlavní součástí naší stravy byly brambory; ale šlo nám to dobře k duhu a hladu jsme věru netrpěli. Byl jsem z domova ve všem zvyklý jinému, ale nikdy se mi po tom nestýskalo; vždyť jsem si již u truhláře H. zvykl jísti na pracovním stole mezi hoblovačkami a pilinami ledabyly podstrčenými.

Však nebyl-li královský můj byt, byla za to královská ta vyhlídka, již jsem z něho požíval. V právo

strměl mračně Kotnovský hrad se svou mohutnou branou a kulatou věží nad příkrou, téměř kolmou stráň, pod níž se roz- víralo úzké, ale utěšené údolí jordánského potoka, končící při nedalekém ústí jeho do Lužnice. Za touto uzavíral obzor černající se les Pintovka; s pravé mírně se sklánějící stráně doliny kynuly přívětivě bílé zdi a vížky kostelíčka klokotského. Což jsem se nasedal za letních večerů ve hlubokém výklenku svého okénka, ssaje v sebe ten krásný, nezapomenutelný obraz!

A bývalo u nás veselo za těch večerů. Přišli přátelé Bohuslav Čermák a Kare! Holý, přišel soukennický tovaryš Viktorin se svou kytarou, a bylo zpěvu, bylo hovoru, že jsme nepomýšleli ani na spaní. A veselo bývalo i za zimních dlouhých nocí, za černé hodinky u praskajícího ohně. Věru necítil jsem ani, že jsem jen chudý student, který se musí živiti různými kondicemi a v jehož kapse vždy jako po vyhoření.

V bytu tom strávil jsem plná čtyry léta.

V patře nad námi, z ulice tedy vlastně v přízemí, bydlel řídítel Václav Křížek, což nás však nikterak netísnilo; přál tě on nám veselé naše dýchánky a nikdy se nestalo, aby nás byl vyrušil, třeba že asi dost často naše hlučná veselost rušivala jej.

Byl to řídítel, jakých bylo u nás zajisté málo, a jakých, pohříchu, dnes ještě méně. A protože on byl duší ústavu, bylo tehda též reálné gymnasium tábořské ústavem na naše ubohé poměry téměř ideálním, a bylo by jim bývalo zajisté ještě více, kdyby šroub všeobecného plánu učebního nebyl překážel. Když jsem tam přišel, nebyl ústav ještě úplný; doplňoval se postupně a otevřeny tehda právě pátá třída gymnasia a reálky. Náboženství, dějepis, přírodopis, čeština a němčina přednášeny také ve vyšších třídách a to až po oktávu gymnasistům a realistům společně, a sice dle plánu platícího pro gymnasia. Styk s realisty přinesl nám gymnasistům mnohé výhody a naopak oněm, a jim snad ještě větší. Naučili jsme se tu navzájem tak mnohému, o čem bychom na jiných, nekombinovaných ústavech nikdy byli ani nezaslechli; gymnasista stával se praktičtější, realistovi pak se dostalo vzdělání více humanistického. Byly tu snad nějaké paedagogické závady, ale nejsa odborníkem, nemohu to posouditi a také jsem jich nepozoroval, ale poznal jsem později v životě, jak mnoho tu bylo prospěšného. — Lituji tedy upřímně, že se myšlénka ta neujala. Byl to první, a myslím že dobrý náběh k jednotné střední škole, jejíž zavedení by nám, dle mého skromného náhledu, jen posloužilo.

Řídítel Václav Křížek, muž i věděním i milou povahou vynikající, čítal tehda jen nějaký rok přes třicet let; byl žákům vlídným přítelem, dobrým rádcem a vždy ochotným pomocníkem; miloval je jako svůj ústav, který byl nejvlastnějším dílem jeho života. Při vyučování dějepisu řekl nám o naší historii, co jen mohl, ba i více;

přední jeho snahou bylo probouzení ve studujících národní vědomí a hrdost. Rád vedl ovšem přísný a bylo toho také na počátku, kdy v obou nejvyšších třídách shromáždila se z různých ústavů celého království »colluvis passim selecta«, velice třeba. Později, když časem odstranění rušící živlové, šlo již vše jako samo sebou, a my sotva cítili krotících otěží. Ale kasárnické, duchamorné a puntičkářské disciplíny tu nikdy nebylo, nebylo tu žádného naškrobeného, mladým duším tak protivného kantorování, nepěstováno a netrpěno žádného donášení, žádného špehounství a přána nám, pokud to pořádek školní jen dovoloval, dostatečná volnost. V tom duchu jednali též ostatní profesori, mezi nimiž byly síly vynikající; uvádím tu ze zemělých jen pozdějšího zemského školního inspektora dra Antonína Tille, Martina Koláře, Františka Šandu a Hynka Meisnara.

Řiditel Křížek a dr. A. Tille vyučovali též ve dvou odděleních, z nichž prvé bylo pro začátečníky, druhé pro pokročilé, srbskému a horvátskému jazyku; bývali oba dříve učitelé na chorvátských gymnasiích, a tak poskytnuta nám možnost přiučili se jazykům jihoslovanským. Křížek vydal za tím účelem pro nás též horvátsko-srbskou anthologii. Při slavném ukončení školního roku pronášeny pak žáky řeči a básně také v tomto jazyku. Měli jsme na ten čas bohatou školní knihovnu, která zvláště rozmnožena byla velikým darem tábořského rodáka Jana Dobromila Arbeitra, majitele Kajetánského domu malostranského, který ústavu našemu věnoval roku 1864. celou svou soukromou biblioteku o více jak 3000 svazcích. Knihovníkem byl prof. Martin Kolář, a liberálnost jeho umožnila nám zvláště ve vyšších třídách co nejhojnější její užívání.

Darem Arbeitrovým dostaly se knihovně snad všechny pozoruhodnější knihy a časopisy literatury předbřeznové i z let padesátých, a tak mi bylo umožněno, že jsem i zde na venkově mohl se s tím vším seznámiti. Tak přečetl jsem snad veškeré ročníky Pospíšilových »Květů«, »České Včely« a Mikovcova »Lumíra« a vedle toho skoro vše, co do té doby české písemnictví poskytl. Ale toho bylo tenkrát ještě tak málo a naše literatura tak chudá, že téměř ve všem byli jsme odkázáni na cizinu. A tu opět byli jsme nuceni sahati především po knihách německých a to nejen původních, nýbrž i po překladech. Tyto byly nám nutný pro neznalost jiných jazyků světových, neboť učení se těmto bylo úplně zanedbáno a ponecháno výhradně domácí pili jednotlivců. Tak bylo většinou nás možno teprve dosti pozdě získati si potřebnou znalost důležitějších řečí světových. Museli jsme tedy, jest-li jsme chtěli v mladších letech dosáhnouti vyššího vzdělání, než jaké škola mohla poskytnouti, chopiti se překladů a to překladů německých, ježto překladová literatura naše byla více než nedostatečná. Ale tam opět byl *embarras de richesse*, kdož měl a kdo mohl bez

návodů v té spouště se vyznati a vyhledati si to právě? — Přečetl jsem sice již za druhého pobytu v Praze tehda oblíbenou literární historii J. Scherra, ale i to bylo vodítko příliš obšírné, jednostranné a pro přílišné množství podaného materiálu nepraktické. Tu zapůjčil mi professor Kolář známou anthologii téhož literárního historika »Die Dichterkönige« a později Wolffův »Poetischer Hausschatz«. Tyto, dnes ovšem dávno zastaralé knihy staly se mi Ariadninou nití v neznámém mi dosud bludišti literatury světové a byly mi tak velmi užitečné. Nabyv tak nejprve jakéhos přehledu a poznav aspoň úryvky nejznamenitějších plodů literatur všech dob i národů, byl jsem pak již spíše s to, abych zařídil si svou četbu tak, abych se seznámil postupně s celou, neb aspoň nejvýznamnější tvorbou nejlepších cizích autorů. Ovšem jednu společnou a velikou vadu měly obě knihy; slovenská poesie tam až na Puškina, Lermontova a Mickiewiczze úplně pominuta. Znáám dobře námitky, jež se činí proti takovým výborům, přes to bych si přál, aby — jakkoliv se od doby mého učení poměry valně změnily — naši mládeži byl poskytnut takový, ovšem co nejpečlivější a co možná nejúplnější výbor poesie světové v českém převodu a to pokud možná ve knize ne příliš objemné a co nejlevnější, který by obsahoval skutečně jen vrcholy toho, co kdy a kde vytvořeno. Ze by to byly namnoze jen úryvky, nic by nevadilo; vždyť zde se nejedná o poznání autorů celých, ale

o podání klíče k celé světové literatuře; o pomůcku, která by mladé myslí neodstrašovala, jako rozličné literární historie, jichž ostatně také dosud nemáme, ale která by lákala. Mluvím tu z vlastní zkušenosti a myslím, že by se to, co se osvědčilo u mne i u mnohých mých vrstevníků, osvědčilo také u nynějšího našeho dospívajícího pokolení. Vím sice, že

1 i tu byly a to dosti záhy, učiněny již jakési pokusy, ale ty nesly se (jako Pichlův krásno- řečník) za jinými účely a nezdar jejich zaviniła nejen nesnadnost díla, ale i doba, neboť když byly pořádaný, nebylo tu dostatečně překladů, a ty, jež byly po ruce, nebyly z valně části dobré.

Kromě knihovny měli jsme tu také ještě divadlo, kteréž nalézalo se vedle pražské brány, jež nyní, bohužel, již zbořena, ve vlastním, ovšem dosti prostě a primitivně zařízeném domě, nyní také již v pěknou budovu proměněném. Hráli tu časem ochotníci a různé divadelní společnosti druhého a třetího řádu; poskytovalo nám tedy leda jakousi zábavu. Ale když pak přišla sem Kramuelova společnost, mající na ten čas dobré, ba z venkovských společností nejlepší síly, mezi nimiž byl mladý, hereckou svou dráhu počínající Bittner a známý tehda Paclt, tu stalo se nám divadlo to něčím více. Brzo bylo všem nezbytností a denním chlebem. Repertoire byl dosti vybraný ; předváděny i novější a nejnovější věci a

— co pro nás bylo hlavní — pěstovány i klassické hry. Viděli jsme tu Marii Stuartovnu, Egmonta, ba i Hamleta, z jiných věcí pak Laubova Essea, Freitagovy »Žurnalisty«, Gutz- kovova »Pravzor Tartuffa« a Uriela Acostu, Brachvoglova »Narcise«, jak viděti, většinou věci německé. Ale vedle toho pěstována starší i novější komedie francouzská; z domácích autorů dáván ovšem nejvíce Tyl a Kolár. Nadšení naše pro divadlo se stále stupňovalo, divadlo stalo se alfou i omegou všech našich hovorů, jiného jakoby již ve světě ani pro nás nebylo; zmocnila se nás pravá horečka divadelní. Utvořily se mezi námi dokonce i strany, jež se navzájem co nejzuřivěji potíraly. Jedna z těchto stran byli Pacltovci, druhá Bittnerovci, každá stála na svém, že její chráněnc jest lepší a zavrhovala miláčka odpůrců. Bittner byl náš vrstevník, před nedávnem ještě navštěvoval píseckou reálku a účastnil se polského povstání, kde si utřil i ránu; byl tedy jako náš, a tyto okolnosti padaly silně na váhu. Paclt byl již starší, byl, tuším, vyučený rukavičkář, a mnozí z nás vycítili, že ti jeho Hamleti, Narcisové a jiní hrdinové nemají té pravé umělecké životnosti, ale mnoho falešného pathosu. Jak a jestli spor ten mezi námi tehda byl rozhodnut, věru již nevím; ale když později, po pruské válce, Bittner engažován k pražskému divadlu, tu byla naše školní hádka dávno již ukončena a zapomenuta. Společnosti se v Táboře za těch okolností dobře dařilo, a zůstala tam několik měsíců, až do vypuknutí války s Prusy, kdy starý Kramuele, když jsem mu sděloval, že školy budou rozpuštěny, mi řekl: »A já také rozpustím své gymnasium.« Příští zimy přišla do Tábora rovněž dobře řízená společnost Pokorného, která nám předvedla mimo jiné též Shakespearovo »Zkrocení zlé ženy« a dokonce též i Götheova »Fausta«. Název hry skvěl se tehda na divadelní ceduli zlatým písmem. Se společností touto přišel také Slukov, nedávno ještě student jindřichohradecký; ne- odvykl ještě docela škole, a proto nás často navštěvoval o dopolední přestávce v naší třídě, kde měl několik bývalých spolužáků. Rozumí se, že jsme si ho rovněž oblíbili.

Později ještě přišla nově utvořená společnost Švandova s pí. Peškovou, Šamber- kovou a s Frankovským. Účinek, jaký na nás mělo divadlo, byl silný a trvalý a přinesl nám mnohý prospěch; především ale ten, že jsme se jakž takž seznámili s běžnou dramatickou literaturou. Professori nás — jak prý se teď leckde děje — od divadla nezdržovali, spíše naopak, ba náš mladý třídní, který psal do místního listu »Tábora« divadelní referáty, věnoval na naše nemalé potěšení mnohé půlhodinky i více místo latině nebo řečtině rozhovorům o včerejším kuse, jichž jsme se věru horlivěji účastnili nežli jakékoli rozpravy o některém aoristu neb conjunctivu. A myslím, že to naší potomní učenosti ani za mák neublížilo.

VIII.

Rostoucí zájem studentů tábořských pro literaturu. — Psaný list »Zora«. — Steinocher. — V. Dvořák. — František Novák. — List »Lužnice«. — Bohuslav Čermák. — Miroslav Krajník. — Alois Kotrbelec. — A. J. Hofman. — Přátelství s nimi. — Rozpravy o literatuře a reformační plány. — Literární spolek »Slavoj«. — Jeho členové a jejich pseudonymy. — Styky »Slavoj« s pražským »Ruchem«. — Bedřich Pacák. — Působení našeho spolku. — Naše příspěvky do místního listu »Tábora«. — Bezúspěšná zásilka básní do neillustrovaných »Květů«. — Povinnosti členů »Slavoj«. — Působnost kritiků. — Projektovaný almanach. — Almanach »Ruch«. — Aug. Nevšimal. — Emanuel Miřovský. — Polští básníci. — Studování cizích básníků a překladatelské pokusy. — Pěstování hudby a zpěvu. — Maďarský houslista Remenyi. Hudební a pěvecký náš sbor. Pich, Hatlák a Fr. Novák, houslista. — Bratrská shoda mezi studenty a život pospolitý. — Sebevražda kollegy Krejčího.

Však se také od té nedávné doby, kdy jsem do Tábora přišel, mezi studenty tak mnohé prospěšně změnilo. Při mém příchodu nenalezl jsem mezi svými spolužáky valného zájmu pro literaturu; spíše dostalo se mi, když jsem o tom začal, odbytí nebo dokonce výsměchu.

Ale již po roce, na počátku zimního běhu 1864, mohl jsem se odvážit na vydávání psaného listu. Pokřtil jsem jej »Zora« — jinak nebylo ani možno — a svěřil jeho opisování tuším některému realistovi. Zahájil jsem jej úvodní sestinou, ale jinak se již na obsah jeho nepamatuju a též nevím, jak dlouho vycházel. Příspěvatelů měl jsem velice málo, snad jen Steinochra, který sem z Jihlavy přišel, a o němž jsem se již shora zmínil, pak realisty Václava Dvořáka, u jehož rodičů jsem bydlel, a Františka Nováka. Však právě tímto školním rokem přibyli do sexty našeho ústavu z Jindřichova Hradce Bohuslav Čermák a Miroslav Krajník a počali od nového roku 1865. spolu s Aloisem Kotrbelcem za redakce A. J. Hofmana vydávati nový list »Lužnici«, jehož jsem se ale z počátku nesúčastnil.

Než záhy sprátelil jsem se s těmito nově přibylými; nejdříve s Čermákem a stali jsme se zvláště s tímto v krátku nerozlučnými druhy. Byl to jeden z těch krásných svazků mládí, jež se uzavírají na celý život, jež ale právě tento tak rád opět rozvádí; u nás se mu to nepovedlo. Vždy s radostí budu vzpomínati na ty večery, jež jsme s Čermákem problouznili, horujíce o tom, co chceme vykonati, sdělujíce si své skromné práce a své úsudky o nich. Rozmlouvali jsme o tom, co kdo právě přečetl, a doporučovali jsme si navzájem, co by který měl čísti. Mnoho jsme hovořili o současné české literatuře, jejíž plodnost tehda po prvním šťastném náběhu Májistů opět počala ochabovati, a páslí jsme po každém novém jménu, jež se objevilo, přinášejíc novou naději. Ale objevovalo se jich jen málo, a zbývalo ještě tolik vykonati. A tu hořeli jsme nedočkavostí, kdy též nám bude popřáno vystoupiti v nečetné ty řady, ale byli jsme si dobře vědomi, že doba naše ještě nepřišla. Zatím bylo třeba se učiti a připravovati, a to jsme také činili, seč každý byl.

Obsah i směr tehdejší poetické literatury se nám v celku valně nezamlouval; Čermák, který v tu dobu a dlouho ještě po tom byl nadšen pro myšlénku všeslovanskou, byl by si přál, by poesie česká se nesla tímto duchem, já zase přál jsem si ji více českou; ale oběma nám vadila věčná a věčně se opakující sladká lyrika erotická a ty drobné, vlastenecké básně, jež nepovídaly nic nového a byly plny rhetoriky a otřepaných frází. Těch málo básníků, kteří činili výminku, bylo snadno spočítati na prstech jedné ruky, a při tom ještě vybyl některý ten prst. Ještě méně líbila se nám tehdejší básnická forma; protivil se nám ten neustálý a skoro napořád špatný jamb, zdál se nám českému jazyku nepřirozeným, pouhým tro- chejem s předrážkou, jež pro stálé opakování unavovala. A pak ty vždy stejné sloky s chudým a ledabylým rýmem, ta kostrbatou verše, ta pečlivost ve všem. I zachtělo se nám zahráli si na reformátory; přemítali jsme ustavičně o zlepšení české prosodie a hleděli jsme si pečlivě formu svých prací. Ta ovšem nebyla ještě nikterak dokonalá a zajisté dosti drsná i hrbolátá — mohu to říci aspoň o svých pracích — ale toho přece dosaženo, že jsme se v tom uchýlili od jednotvárné dosavadní šablony.

Znenáhla přibližovali se k nám i jiní a na sklonku školního roku 1865. bylo nás již tolik, že jsme se ještě před samými prázdninami sestoupili v literární spolek »Slavoj«, v němž měly se pěstovati literární rozpravy a přednášky, učení se cizím jazykům a který měl na dále vydávati »Lužnici«. Předsedou tohoto, ovšem tajného spolku, byl Miroslav Krajník (Starohradský), jednatelem Alois Kotrbelec (Li- panský), kritiky Bohuslav Čermák (Trnavský) a já (Ladislav Hrádecký), redaktorem A.J.Hofman (Svákovský); z ostatních členů uvádím ještě F. Nováka (Doudlebského), Karla Holého (Chudenického), Václava Dvořáka (Hradišťského) a Chládku (Topolského), který oddav se pak žurnalistice, zemřel r. 1868. jako člen redakce »Pokroku«. Později přihlásil se k nám také František Brábek.

Tento spolek, podobající se společnosti »Ruchu« současně založené na akademickém gymnasiu, s nímž na podnět Bedřicha Pacáka již na jaře r. 1866. vstoupil v užší spojení, vzpružil a sesílil mezi námi literární snahy; stálá výměna náhledů, vzájemné posuzování prací, ku kterým nás i ctižádost i příkladem vzbuzená horlivost pobádaly, nezůstaly pro nás bez prospěchu a snad smím i bez neskromnosti tvrditi, že spolek ten aspoň, byť i v sebe menší míře, přispěl poněkud k pozdějšímu úspěchu mladé generace v almanaších »Ruchu« i »Almanachu českého studentstva«, jichž se čtyři z jeho členůúčastnili, z nichž potom tři vystoupili samostatně v literatuře, František Brábek pak vynikl jako překladač z maďarské poesie. Musím podotknouti, že tento spolek našimi professory byl nejen mlčky trpěn, ale že mu všickni upřímně přáli.

Po pruské válce »Slavoj« i list »Lužnice« zanikly, nikoliv ale literární ruch jimi na našem ústavě vzbuzený.

Za to počali jsme totiž pak tím pilněji psátí do místního listu »Tábora«, ovšem pod svými spolkovými jmény; v ročníku 1866. uveřejnil tam Krajník některé básně i novelly pod pseudonymem M. Starohradský, V. Dvořák (Hradišťský) povídky, též já přispěl verši i prosou. Tak dostaly se poprvé naše práce pod tiskařský lis. Ale již probouzela se v nás ctižádost předstoupiti i před širší obecenstvo. Nejdříve podařilo se to Krajníkovi, jemuž ne-illustrované »Květy« r. 1867. Otiskly lyrickou básně »Pojení a dvojení«. B. Čermákovi a mně se to tehda ještě nepoštětilo. Zaslavše společně do onoho listu některé své básně, našli jsme po dlouhém, netrpělivém čekání v redakční listárně jen slib, že některá z básní těch bude později otištěna; ale na splnění slibu toho jsme pak marně čekali. Teprve almanach »Ruch« otevřel nám cestu do redakci pražských belletristických listů.

Třeba ještě uvéstí, že činným členem »Slavoj« mohl se státi jen ten, kdo se dříve vykázal nějakými literárními pracemi, a to jen jestli kritikové spolkovi práce tyto uznali za dostatečné; každý člen pak byl povinen těmto kritikům každý měsíc odevzdati nějaké své verše neb prosu; nedostál-li tomuto závazku, byl bez pardonu vyloučen, ač-li se řádně neomluvil. Každého čtvrt roku podávali pak kritikové referát o literární činnosti členů. Z prací jejich vybírali se lepší pro list »Lužnice«, ale nejlepší měly býti uschovány v spolkovém albu. Z těchto hodlali jsme pak se- staviti almanach, k jehož vydání jsme se po zaniknutí »Lužnice« chystali. Ale než k tomu došlo, vydán »Ruch«, a náš úmysl zůstal jen úmyslem.

Mimo kruh náš stál Aug. Nevšimal, který tehda rovněž v Táboře studoval a mezi námi již za dobrého humoristu platil. Nevím proč se k nám nepřipojil, ale pamatuji se, že pro svou třídu vydával jakýsi humoristicko-sati- rický list, který asi celý psal i opisoval sám, a že k vůli tomu, pro vtipkování o některém profesoru, měl mrzutosti, následkem kterých list byl zapovězen. Psal později též nějaké humoresky do »Tábora« a měl k vůli jedné z nich, nazvané »Proč zbyla na ocet«, s onou krasotinkou, která se tím cítila dotčena, nemalé opletání. Tato vyhrožovala mu, tuším, žalobou, a jen účinným zakročením ředitele Křížka věc ta urovnána. Tato zkušenost však Nevšimala, jak známo, neodstrašila a nenapravila, o kterémžto tvrdošijném setrvání ve hříchu podal později jako redaktor »Palečka« a původce »Trojlístku« dostatečné důkazy.

Již na sklonku svého pobytu v Táboře seznámil jsem se ještě s Emanuelem Miřiov- ským, který tam jako posluchač filosofie ku svým rodičům na svátky přicházel. On nás přímo unesl ohnivým předčítáním svých básní »Ze semináře«, »Márinky« a jiných, jež k tisku připravoval. Miřiovský seznámil mne také blíže se

Slowackim a Krasínským, jejichž básně, zvláště tohoto »Nebožskou komedii« a »Iridiona« se mnou čítal. Rád si ještě vzpomínám na pěkné chvíle, které jsme za prvního jara spolu trávil pod Klokoty v Lužnickém údolí.

Že jsme se ve spolku svém neobmezili jen na pokusy původní, rozumí se vlastně samo sebou. Každý z nás vybral si záhy některou z cizích literatur a v té opět některého básníka, jež si zvláště oblíbil. Německá literatura byla nám všem z pochopitelných příčin více méně běžná. Krajník horoval tu pro Heineho, já pak jsem se obíral nejvíce Goethem, jehož Fausta jsem od svého čtrnáctého roku opětně a opětně četl. V době, o níž právě jednám, studoval jsem pilně jeho bal- lady a také jsem jako první z nich r. 1866. přeložil »Svatební píseň«, k čemuž mne nejvíce lákala mistrná její forma, plná všelikých onomatopoi, alliterací a vnitřních rýmů. Prvním popudem ku překladu tomu byl mi výrok našeho profesora němčiny, že báseň ta dosud ještě do našeho jazyka nebyla přeložena proto, že prý to téměř nemožné. Seznal jsem později, že jiné Goethovy ballady, zejména »Kráľ duchů«, zvláště ale »Rybák« činí překladateli neskonale větších obtíží než »Svatební píseň«, a myslím, že mi každý přisvědčí, kdo se pokusil o rozlousknutí těchto tvrdých, oříšků.

Z francouzských básníků mně nejvíce po chuti byl Béranger, kterého Goll o něco později počal teprvé k nám uváděti; nemohl jsem se těch jeho písniček ani nasytiti. Victor Hugo, jehož »Bídníci« od nějakých čtyř let vzrušovaly veškerý čtoucí svět, a které nás přímo unesly, zdál se mi jako poeta příliš rhetorickým. O polské literatuře, již jsme pilně pěstovali, jsem se již zmínil, též jiho- slovanská nám zásluhou našich učitelů Křížka a Tilleho byla dobře známa. Za to bylo nám ruské písemnictví španělskou vesnicí; vždyť nám bylo přístupno jen pomocí nečetných překladů. Stejně vedlo se nám s literaturou anglickou, jenže tu měli jsme aspoň po ruce četné německé a také již české převody. Méně nepřístupny byly nám za to věci italské; professor Hynek Meisnar jal se tehda, ač jen na krátko, vyučovati vlaskému jazyku a dal tak aspoň mnohým první popud, aby si pak soukromnou pilí jazyk ten poněkud osvojili. A nebylo by správné, kdybych líčil jen literární hnutí mezi studenty táborskými a ty, kteří se ho činně účastnili. Byl bych jednostranným, kdybych se také nezmínil o jarém ruchu, který tehda panoval v našem ústavě. Poněkud jsem se toho již dotkl při líčení naší divadelní horečky. Ale tak byli jsme ve všem. Jaké to bylo nadšení, když k nám zavítal uherský houslista Remenyi, slavený tehda v Praze i po celých Cechách. Jak nás unesl jeho pochod Rakocziho! Kdo jen uměl sáhnouti na housle, již o ničem nesnil než zahráti to po něm. Utvořili jsme si svůj, dosti četný hudební sbor; o nástroje postaral se říditel Křížek. Také měli jsme silný a dobře secvičený sbor pěvecký;

kollegové Pich a Hatlák byli duší obou. Nelekali jsme se ani věci obtížnějších, měli jsme mezi sebou několik vskutku velmi dobrých hudebníků, mezi nimiž zvláště vynikal houslista Fr. Novák. Vystupovali jsme častěji také veřejně a o výročních svých výletech obstarali jsme si ovšem hudbu i zpěvy sami. Mezi třídami, mezi realisty a gymnasty, nebylo třenic, nebylo řevnivosti, panoval mezi námi pravý bratrský duch táborský, který ještě dnes, po tolika letech nás pojí, jak se mi to opět a opět osvědčilo. Volnému vývoji jednotlivců tu nic nepřekáželo, nikdo nestál v cestě, nikdo nezdržoval, nikdo nezáviděl druhému, ale vzájemně jsme si pomáhali. Každý těšil se úspěchu druhého; viděli jsme v tom čest ústavu, která nám byla nade všecko. Takové smýšlení dovedl v našich mladých duších zbuditi milovaný ředitel Křížek; žel, že muže toho v nejlepším rozvoji sil uchvátila předčasná smrt. Jeho památce budeme vždy že- hnatí, my všickni, kteří jsme měli štěstí, pod jeho přátelským řízením konati svá studia.

Ku konci vypovím jen jednu událost z našeho malého světa.

Sextán Krejčí zastřelil se odpoledne po prostředním křížovém průvodu v klokotské hospůdce. Byl jsem právě u přítele Krajníka, když nás došla tato smutná zpráva a pospíchali jsme ovšem hned k ubožákovi. Nalezli jsme jej s prostřelenou, těžce pracující hrudí, ale byl ještě při plném vědomí. Současně s námi dostavil se ředitel Křížek a tuším ještě některý professor. Ředitel, ztěží zdržuje slzy, vlídně jej těšil, mluvil o jeho brzkém uzdravení, a jak se všickni z toho budeme radovati. Krejčí zavrtěl smutně hlavou a prosil ho, aby, jestli zemře již dnes, určil pohřeb až na pátek, aby studenti měli prázdnou. Nešťastný jinoch dotržel teprve k ránu. Musili jsme pak opět na processí. Mezi průvodem sdělil nám některý z profesorů, že hodlají Krejčího ve vší tichosti pohřbiti na hřbitově klokotském. Na tuto zprávu vypravilo se ihned několik spolužáků do Klokot a odnesli mrtvolu do Tábora, kde jsme mu pak vypra

čili pohřeb, jakých město mnoho nevidělo. Církevních obřadů nebylo, ba zakázáno i zvonění; ale zpěv, a to stohlasý, obstarali jsme si při průvodu a nad hrobem sami, a když pulsanti nesměli zvoniti, chopili se provazů studenti a vyzváněli všemi zvony druhu svému na poslední cestu.

Tací jsme byli, a tak vychováni přišli jsme do Prahy, bychom tu prožili pohnutá a na vždy památná leta od občanského ministeria až do pádu Hohenwartova.

VÁLEČNÉ INTERMEZZO R. 1866.

IX.

Náhlý soud v Táboře. — Příčinou jeho protižidovské nepokoje. — Čibro. — Vojanská posádka v Táboře. — Válečné zvěsti. — Populárnost nastávající války s Pruskem. — Víra ve vítězství. — Posmívání se Prušákům a Bismarkovi; kuplet o tomto. — Pruští agenti a špehouni; honba po nich. — Qui pro quo. Mánes — Císařův válečný manifest. — Vpád nepřítele do Čech. — Klamně zprávy o našich vítězstvích. — Pověsti o porážkách a postupování nepřítele. — Tábořem projíždí pražští uprchlíci. — Náhlé ukončení školního roku. — Druhý odvod. Dobrovolníci. — Odchod branců. — Má kvapná cesta z Tábora do Čáslavě. — Nejistota. — První Prušáci v Čáslavi. — Pochod osmého armádního sboru městem. — Wo ist der Deutschen Vaterland? — Pruská proklamace. — Provinz Neu-Preussen. — Pruský orel zasazený Fridrichem II. na věž čáslavskou. — Pruský vojenský lékař. — Ve společnosti pruských důstojníků. — Jejich zprávy a úsudky o válce. — Odloučení města od světa. — Něco o tabáku. — České peníze v oběhu. — Cholera.

Konče tento oddíl svých vzpomínek, vra- čím se ještě k válečnému roku 1866, bych zde zhruba načrtnul, co mi — ne tak z událostí — jako spíše z dojmů oné neblahé doby na mysli utkvělo. —

Někdy ku konci února neb počátkem března, myslím, že právě po skončeném masopustě, vyhlášen v Táboře a v kraji tábořském krajským úřadem, a to za víření bubnů na náměstí náhlý soud. Příčinou toho byly, jak v předčítaném svolání udáno, protižidovské nepokoje, které tehda na mnohých místech v Cechách propukly, nejprve, tuším, mezi cvočkáři v okolí Hořovickém, a sice tam k vůli nízké mzdě. Jinde udávány za příčinu defraudace erárního stříbra v Příbrami po dlouhá léta provozované prostřednictvím pražského obchodníka Tausiga a před krátkou dobou vyzrazené. Poněvadž však v Táboře a v celém širém okolí té doby žádných takých nepokojů nebylo, ba ani nejmenšího rozčilení mezi lidem se nepozorovalo, leda že tu i tam na Židy posměšně pokřikováno: »čibro! či- bro!«, nemohl nikdo pochopiti, proč se v klidném městě pojednou provádí tak přísná opatření; opatření to, jakýchž pak vůbec nebylo užito ani v jediném případě. — Zároveň s prohlášením náhlého soudu vložen do Tábora, vždy před tím a také i potom prostého vojenské posádky, prapor italského pluku Si- gismundova.

Ale v zápětí počínaly již proskakovati válečné zvěsti, vždy víc a více se množící, až na jaře mluvilo se již s úplnou jistotou o nastávající válce s Pruskem.

Mohu říci, že válka ta byla populární; na to, že běží o udržení prvenství Rakouska v Německu proti Prusku, v lidu nikdo nepomýšlel, hleděno jen k tomu, že se půjde proti nenáviděným, odvěkým nepřatelům Pru- šákům a strachu z toho nikdo neměl. Všickni byli jisti snadným vítězstvím. Snilo se již o tom, že nám bude vráceno Kladsko i Slezsko a každý věřil svatosvatě, že Branibory utlučeme čepicemi. I na divadle, — hrála tenkrát, jak jsem dříve již uvedl, v Táboře Kramuelova společnost — objevil se reflex tohoto obecného smýšlení různými, nadšeně přijímanými narážkami a pamatuji se ještě na slova kupletu o Bismarkovi, zpívaný v kte- rési frašce:

tři chlupy na hlavě má, a přece
myslí, že vyhrá.

Již v té době trousily se pověsti o pruských agentech a špehounech, po Čechách se potulujících; prvnější prý zvláště štváli lid k nepokojům protižidovským. Již také se vyprávělo, že tu i tam byl chycen pruský špe- houn, okreslující si opevnění neb hotovící po- lohopisné plány. Ovšem se tu stalo mnohé qui pro quo, jak na př. přihodilo se také — tuším někde na Šumavě — mistru Mánesovi.

Ale takové věci již zaléhaly v rozčilení vždy víc a více se zmáhajícím. Letnice, o kterých tehda — aspoň v Tábořsku — uhodily dosti tuhé mrazíky, tak že i kalužiny ledovým škraloupem byly potaženy, strávili jsme ještě v poměrném klidu; ale pak již počaly se hrnouti události ráz na ráz. A pojednou objevil se na rozích, davy oblehaných císařský manifest z 17. června 1866. oznamující, že válka byla vypovězena. Za několik dní na to slyšeli jsme již, že nepřítel vpadl do Čech, a vypravováno všude, že to bylo dopuštěno zúmyslně, aby tak tím jistěji zde mohl býti zaskočen, obklíčen a přesilou potřen. Také doléhaly již zprávy o úspěších rakouských zbraní a byly radostně přijímány.

Než pojednou zprávy tyto ustaly, a jim v zápětí rozšiřovaly se zprvu nesměle, pak vždy hlasitěji pověsti, že našinci utrpěli značné porážky a že nepřítel na severu naší vlasti vítězně postupuje. Vše bylo zmateno, vše znepokojeno, ale jistoty neznal nikdo. — Záhy však zavládl na pražském předměstí nezvyklý ruch; od Prahy počínaly přijížděti ve větším a větším množství soukromné ekvipáže, fiakři a jiné povozy, naplněné ustrašenými a spěchajícími cestujícími a vycpané do možnosti všelikými zavazadly. Bylo to jako malé stěhování národů. Vozy, jež zastavovaly v hotelu Suchomelově, obklíčeny, ba obléhány zástupy zvědavého a znepokojeného lidu. Ale noviny, jichž se tu tázajícím dostávalo, byly neurčité a plny odporu; v celku však vyznívaly: »Je zle!« —

V ty dny, někdy kolem 1. července, ukončen na rychlo a bez obvyklých tehda formalit školní rok; ze studentů vyzkoušeni jen ti, kdo se dobrovolně hlásili, a poslali nás pak domů, aniž by nám byli rozdali semestrální vysvědčení.

Zároveň konán »na Střelnici« přísný odvod, již druhý toho roku a mnohý studující oblečen v bílý kabát. Jiní přihlásili se dobrovolně. —

Dne třetího července — tedy právě v den nešťastné bitvy u Sádové, o níž jsme ovšem v Táboře neměli ani tušení, vypraveno v časných hodinách odpoledních odvedené mužstvo po budějovické silnici k jihu. Odcházelí zpívající a nepřehledné množství — plačící ženy a zasmušilí otcové — je provázelo.

Také já šel, bych provodil své druhy v řadách nováčků si vykračující.

Ale záhy jsem se oddělil, bych sám nastoupil cestu do svého domova, a dal jsem se k Mladé Vožici. Na rozcestí rozloučili se se mnou ještě věrní přátelé František Novák, Bohuslav Čermák a Karel Holý; rozcházeli jsme se smutně, nevědouce, zdali se kdy opět shledáme.

Spěchal jsem s lehkým svým ranečkem a s těžkým zimníkem za pošmorného toho letního odpoledne k Čáslavi, pln nepokoje a obav o matku a o své milé. Stále tanula mi na mysli osudná chotusická bitva; strachoval,

jsem se, že by se opět u rodiště mého jako tehda před stoletím mohla rozpoutati lítice válečná. K večeru dorazil jsem do Mladé Vožice, a přesprav tam u otce svého přítele, soudního adjunkta Jakubičky, chvátal jsem druhého dne před čtvrtou hodinou ranní již dále k cíli své cesty. Kráčel jsem rychle, hnán touhou býti co nejdříve u matky a státi při ní v chvílích nebezpečí. Proběhnuv šellnberskými lesy setkal jsem se kdesi blíže Čechtic s jakýmsi židem, pospíchajícím týmž směrem. Jím veden dostal jsem se postranními pěšinami přes Zruč na císařskou silnici před Zbraslaví — vicemi.

Po celé dosavadní cestě potkávali jsme jen málo lidí, a ti nejevili nižádného znepokojení; jakoby války v Cechách ani nebylo. Za to našli jsme silnici plnou vozů a kočárů ujíždějících k Dolním Královicům.

Všude zmatek, zděšené tváře a horečný spěch. Byli to uprchlíci od Kutné Hory a z Čáslavi. Z některého kočáru — seděli v něm asi známi čáslavští, jichž jsem však nepoznal, — voláno na mne, bych si přisedl. Ale mne právě ten útěk, který zdál se mi věstiti, že se doma již něco stalo neb že tam nastává něco strašného, nutil vši mocí ku předu.

Nevím již, kde jsem se rozešel se svým průvodcím. Konečně, již na večer, došel jsem do vsi Chedrbí; unaven, ba vysílen dalekou cestou, na níž jsem si nedopřál nejmenšího odpočinku, ba, myslím, že ani jídla, byl jsem rád, že mne přijali na žebřinový vůz, stojící před tamnější kovárnou.

Za nějakou hodinu byl jsem již doma. Zde našel jsem matku s domácími lidmi v zahradě u čerstvě vykopané jámy, do které chtěli skrýti všecky lepší a drahocennější věci, od čehož však na mou domluvu upuštěno.

Matka byla mým příchodem překvapena, radovala se, spolu ale také strachovala. Tam na hoře prý je zle, Prusáci vyhrávají a brzo snad budou v Čáslavi, z které již prchly všecky úřady, zámožnější obyvatelé, především však všickni mladí lidé; tito proto, že Prus prý všecky mladíky chytá a je nutí, by bojovali s ním. Proto prý také vypravila bratra Františka právě dnes ráno s jinými hochy za mnou do Tábora. — Radila mi, ba naléhala, bych, ne-li ještě dnes, tedy zítra také uprchl; ale ovšem marně. Umínil jsem si vytrvati při matce děj se co děj!

Schvácen cestou — měří vzdušná vzdálenost mezi Ml. Vožicí a Čáslaví více jak 8 mil — nevyšel jsem po následující dva dny snad ani z domu, ježto pak také u nás nikdo se neukázal, nevěděl jsem ani o ztracené velké bitvě, ač-li o ní tehda v městě někdo cosi určitějšího věděl. Zaslých jsem jen od domácích o všeobecném ústupu našich; v Přelouči prý, že jsou spojenci jejich Sasové. V pátek dne 6. července seděl jsem odpoledne u okna a četl nějaký román. Náš domek (č. pop. 183), který byl již as r. 1870. zbořen a na jehož místě stojí nyní z části

chlapecká škola, nalézal se na náměstí vedle staré školy blíže kostela, právě proti budově okresního úřadu, nyní soudu, a přehlížel jsem tedy z okna větší část rozsáhlého náměstí, jehož prázdnota tehda ještě nebyla zveselena zelení ani jediného stromku. Vše bylo tam pusto, ba mrtvo.

Pojednou, bylo to krátce před pátou hodinou, zaslechl jsem dusot koňský a vzhlednuv od své knihy spatřil jsem zahýbati kolem rohu okresního domu hlouček husarů v bledě modrém stejnokroji. Téměř skokem byl jsem z prvního patra na ulici, ale husarů tu již nebylo; obrátili se zatím k radnici.

Když jsem k nim docházel, seskakovali právě s koní. Nebylo jich mnoho, rovněž malý byl počet zvědavců, kteří se kolem nich shromáždili. — Otázal jsem se nejbližšího z nich, jsou-li Sasi? neb za ty jsem je považoval.

»Ja wohl, Sachsen von Magdeburk«, odvětil mi tázaný. — »Tedy Prušáci?« zalekl jsem se. »A kterak jste . . . ?« »Což pak nevíte nic o velké bitvě u Králové Hradce?«, vpadl mi oslovený do řeči, »vždyť Rakušané tam byli poraženi.« A nyní vypravoval mně pruský husar, jednorožní to dobrovolník, v krátkosti, co věděl o porážce našich.

Zatím vyjednával nahoře v radnici rytmistr se starostou o požadované rekvisici. Zeptal jsem se ještě dobrovolníka, nebojí-li se v tak malém počtu vtrhnouti do nepřátelského města. Ten se pousmál, a pokynul mi jen rukou, bych se rozhlédl po náměstí. A v té chvíli spatřil jsem vyjížděti ze všech ulic husarské hlídky třímající natažené karabiny. Teprve pozdě večer Prušáci odtáhli k Přeloučí neb k Pardubicům, kde prý byl hlavní stan.

Dodávám ještě, že na veliký můj podiv tito nepřatelští husaři před čáslavskou radnicí ochotně a jako si po sousedsku nám ukazovali své karabiny na »Zündnadle«, vysvětlovali jejich mechanismus, ba též i náboje nám ukazovali a že nám posléze také připíjeli pivem přineseným z vedlejšího hostince.

Vylíčiv poněkud obšírněji tuto episodku, kterou jsem si proti svému obyčeji vedle jiných drobných příhod z té doby hned za čerstva zaznamenal (všecky ty patrně v kvapu a zcela zběžně načrtané zápisky vyplňují tři nestejně veliké kousky papíru), nebudu zde unavovati ani vypisováním válečných a politických událostí tehdejších, beztoho každému dobře známých, ani nuditi výčtem vojsk pruských, jež valila se v těch osudných dnech mým rodištěm. Byl to osmý a tuším též že sedmý armádní sbor pod velením generala Herwarta z Bittenfeldu, který tudy od Labe přes Nové Dvory k Vídni se ubíral.

Počalo to dne 7. července, kdy nás stihlo také první ubytování. V náš dům vloženo deset mužů, jimž jsem představoval hospodáře; byli to Porýňáci a chovali se dosti slušně.

Následujícího dne, bylo to v neděli 8. července, tedy právě v den, kdy Prusové též obsadili Prahu, jela i šla nepřátelská vojska všech zbraní plným proudem, jemuž sotva stačovala široká silnice skrze naše město, a to až do samého poledne.

Město bylo jakoby opuštěné obyvateli, jen tu a tam stál některý zvědavce na náměstí. Zvony, ač byl den Páně, mlčely, bylo prý zakázáno jimi vyzváněti.

A tak duněl jen rozlehlým, prázdným náměstím odměřený krok pěchoty, duněly podkovy, rachotila děla a zásobná vozy a do toho vpadal rachot bubnů, provázený všeskokem píšťal neb táhlé zvuky trubek a občasně povely. Pak spustila i vojenská hudba. Nezapomenu nikdy té chvíle. Kolem mne jel právě pruský generální štáb. Zbraně, zlato, přílby, krunýře třpytily se ve slunci červencového poledne, hrdost a zpupnost vítězů zírala z tváří těchto německých vojínů, a všichni jako by oživili mocnou myšlénkou, oči zajiskřily, mužové v sedlech vypnuli se výše, pěšák deptal tvrději tu českou půdu, kdy rozlehly se zvuky hudby, hlaholíce v trnouce české město starou písní Arndtovu: »Wo ist des Deutschen Vaterland? — Das Vaterland muss grösser sein!« — Krvavě zařezávaly se zvuky ty v mé srdce, zbledl jsem, chvěl jsem se a z očí vytryskly slze. — Již nechtěl jsem nic viděti, nic slyšeti a jako smyslů zbaven ubíhal jsem z náměstí.

Vše jest ztraceno! ozývalo se ve mně, všemu konec! Vítězné Německo uchvátí naši vlast, zadává Čechy a veta po všem, oč jsme se snažili, proč jsme trpěli, o čem jsme snili. . »Das Vaterland muss grösser sein!«

A že mé tehdejší temné, instinktivní tušení nebylo tak zcela plané, bolestné tušení, které tehda sdíleli snad všichni, prozradily zápisky Bismarkovy, téměř třicet let po těchto událostech uveřejněné, v nichž upřímně doznáno, že král Vilém měl nejlepší vůli připojit naši vlast ku své říši. Tehda tomu zabránili jen Napoleon a chytrost Bismarkova, jemuž na ten čas postačovalo dosažitelné, totiž vyloučení moci Rakouské z Německa a utvoření mocného severoněmeckého spolku, v němž byl již zárodek německého císařství za čtyry leta na to ve Versaillu prohlášeného.

Dalšího vývoje svých záměrů se nedožil, nám a našim potomkům nastává spatřiti buď jejich zdar neb z hloubi duše doufaný zmar.

Ani proklamace pruského hlavního velitelství svědčící obyvatelům slavného království českého, kterou jsem četl, tuším, ještě téhož dne na kterémsi rohu čerstvě nalepenou, nebyla s to, aby ukonejšila vzniklou nedůvěru a obavy, třeba že hlásala, že daleko jest Prusů vzdálen úmysl, spravedlivým našim tužbám po samostatnosti a volném národním vývoji činiti odpor a třeba že slibovala, že v případě vítězství pruského »by snad také Čechům a

Moravanům vyskytlo se opět okamžení, ve kterém by o svém budoucím osudu volně roz- hodovati mohli.« —

Svobodu z rukou Prusáků? I nejdobro- myslnější, nejprostší člověk nevěřil, že by to bylo upřímně míněno, každý vycítil, že to v nejlepším případě dar danajský.

To spíše věřil jsem upřímnosti pruského prostého vojáka, který mi den před tím, po- třepávaje mně důvěrně na rameni, s úsměvem řekl: »Nu, jetzt müssen sie preussisch werden.« A rovněž upřímně mínil to onen voják, jenž pod místní tabulku v bývalé městské bráně, čta na ní »Königreich Böhmen«, načmáral »Provinz Neu-Preussen«. Tu vzpomněl jsem si s tak mnohým krajanem na vytlučené místo na kostelní věži čáslavské, jež jsem tam ještě na dvě leta před nynější válkou vidával. Tam dal po bitvě chotusické (17. května 1742.) král Fridrich vsaditi z kamene vytesaného orla pruského, jež však po míru vratislavském jakýsi vojín zemské obrany svrhl a rozbil. 1) Tak již tehda před stodvacíti lety Prusák prozrazoval svoje laskominy na země české.

Přes tuto bolest a vlastenecké obavy, přes všechnu nedůvěru a hněv proti vítězům, dokončil jsem tuto památnou neděli s nimi při pěnícím se poháru. — Stalo se to tak: Odpoledne ubytováno v městě přes 1000 nepřátelského vojska, z nichž na nás připadlo asi 18 mužů.

Dle starého zvyku dal městský důchodník do domu mé matky, jako vdovy po lékaři, mladého vojenského lékaře. Byl to přívětivý, hovorný člověk, rodák z Bonnu. Vyšel si se mnou večer na procházku a vypravoval mi, že k vůli Purkyni studoval též nějaký semestr v Praze. Zavedl mne pak, ač jsem se dlouho zdráhal, do hostince »U prince«, kde seděli již s bri- gádním generálem, jehož jméno jsem zapomněl, četní vyšší i nižší důstojníci a také mnozí dobrovolníci. Byl jsem ovšem v této skvělé a nezvyklé společnosti z počátku jako zařezán, vyčítal jsem si trpce, že jsem sem vkročil, ale hned jsem se opět omlouval, že dovim se tu aspoň něco bližšího o tom, co se stalo, a snad, jak jsem bláhově mínil, také o záměrech vítězů s námi.

Vino jen proudilo a zábava stávala se čím dále tím veselejší a hlučnější. Mladí důstojníci a dobrovolníci, jimž mne doktor představil jako studenta, vzali mne do svého středu, nalévali a připíjeli mně jako mladému českému kolegovi a vypravovali při tom jeden přes druhého o svých zkušenostech v posledních bitvách, o nebezpečích, které přestáli a také o tom, jak se naše vojsko bilo. Mnoho v tom bylo také chvástání a sebe- chvály, což jsem dobře vycítil. Tvrdili mně ovšem nesprávně, že pevnosti Josefov a Králové Hradec jsou v jejich moci, chválili udatnost našich vojinů, ale tvrdili, že byli špatně vedeni. O Vlaších pak mi povídali, že od-

---

1 Viz Aug. Sedláček »Děje města Čáslav«, (V Praze 1874) str. 239.

hazující zbraně, houfně přebíhali. Teprve pozdě v noci vrátil jsem se s naším lékařem domů. Druhého dne z rána rozloučil jsem se s ním dosti srdečně.

Ještě pak v pondělí a v úterý dne 9. a 10. července procházely městem mocné oddíly vojska, které se však zde již nezastavily.

Po celý ten čas bylo naše město od celého světa jakoby odříznuto. Pošta nejezdila, nebylo novin ani dopisů, nebylo zpráv odnikud. Nikdo nepřijížděl, nikdo neodjížděl. Všude a ve všem jevila se trapná nejistota. Zle vedlo se také kuřákům a šňupákům. Nebylo tabáku. Co ze sedlické továrny neodvezli naši, pobrali Průšáci, a již první z nich, kteří dne 7. července přitrhli do města, rekvirovali též z »abaldu« a z městských trafik všechny zásoby tabáku a doutníků. Později, snad asi po týdnů, prodávali všichni kupci toto drahé koření, ovšem za ceny, jaké si ustanovili po své libovůli.

A ještě hůře! Když se odstěhovaly z města císařské úřady, odvezly s sebou ovšem též pokladny. Záhy projevil se toho následek — nedostávalo se peněz. V té nouzi odhodlala se obec vydávati vlastní, ovšem papírové peníze po desíti a tuším po padesáti krejcarích, jimiž platila svým úředníkům, zřízencům a dělníkům. Desítkrejarové ty »bankovky« byly bílé, padesátkrejarové pak modré, nápisy na nich byly pouze české; byly to první a také poslední české peníze, které jsem dosud v oběhu uviděl. A brali je také Průšáci bez všelikého zdráhání a výmluv, že jim nerozumějí. Bohužel nezachoval jsem si z pochopitelných příčin ani jediné z těchto cedulek.

Ke všem válečným strastem přidružila se záhy ještě cholera, již sem Průšáci přinesli, a která v městě našem zle řádila. Byly to dlouhé, ale smutné prázdniny, bez zábav, bez družných schůzí, bez všeliké radosti, po níž mládí tak touží.

Teprve pozdě v říjnu vracel jsem se do Tábora, ale vyučování počalo až o dušičkách. —

Ještě před mým odchodem z rodného města navrátila se sem naše stálá vojenská posádka. Byli to vojáci časlavského, jednadvacátého pluku, který tehda slul Reischachův. Pyšný ten pluk utrpěl ve válce, zvláště u Králové Hradce těžké ztráty. Mnoho z těch našich hochů se již nevrátilo, a ti, kteří přišli, přišli smutní, zbědovaní, schlíplí. A páni důstojníci, kteří dříve jen krčili nosy nad těmi mizernými civilisty, byli teď pěkně skromní. Ale nic netrvá na světě věčně, nejméně pak skromnost pánů se šavličkou.